

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 2

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2022 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR

O'RINBOSARI

Karomat Mullaxo'jayeva (o'zbek)

Ziyoda Teshaboyeva (ingliz)

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Zaynobiddin Abdirashidov

Karl Rayxl (Germaniya)

Seyhan Tanju (Turkiya)

Kamol Abdulla (Ozarbayjon)

Vahit Turk (Turkiya)

Isa Xabibeyli (Ozarbayjon)

Benedek Peri (Vengriya)

Teymur Kerimli (Ozarbayjon)

Eunkyung Oh (Koreya)

Mark Toutant (AQSh)

Boqijon To'xliyev

Qosimjon Sodiqov

Nurboy Jabborov

G'aybulla Boboyorov

Vali Savash (Turkiya)

Kimura Satoru (Yaponiya)

Hamidulla Dadaboyev

Aftondil Erkinov

Rashid Zohidov

Baxtiyor Abdushukurov

Almaz Ulvi (Ozarbayjon)

Dilnavoz Yusupova

Qo'ldosh Pardayev

Nodirbek Jo'raqo'ziyev

MUNDARIJA

ADABIYOTSHUNOSLIK

Bauirjan Omarov

“To'tinoma” va uning o'zbek adabiyotidagi variantlari

4

Olimjon Davlatov

Mumtoz adabiyotda rind obrazining badiiy takomili

25

MATNSHUNOSLIK

Rashid Zohidov

“Sabotul ojizin” sharhlari

42

Bahriddin Umurzoqov

Mavlono Faxruddin Aliy Safiy Koshifiy Hiraviyning yangi topilgan asarlari

55

Azamat Atayev

O'rta asrlar Xorazm adabiy muhitida Abu Bakr Xorazmiyning o'rni

68

LINGVISTIKA

G'aybulla Boboyorov

O'zbek shevalarida “Devonu lug'ati-t-turk”dagi so'zlarning saqlanishi to'g'risida

90

Mardon Rahmatov

Shoir taxallusining nutq subyektiga munosabati (Alisher Navoiy g'azallari misolida)

112

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva (Uzbek)	
Ziyoda Teshabaeva (English)	
EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibeyli (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Vahit Turk (Turkey)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Yusupova Dilnavoz	
Kuldosh Pardaev	
Elchin Ibrahimov (Azerbaijan)	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
LITERATURE	
Baurjan Omarov	
Variants of "Totynama" in Uzbek literature	4
Olimjon Davlatov	
Artistic Improvement of the image of Rind in Classical Literature	25
TEXTOLOGY	
Rashid Zohidov	
Review of "Sabotul Ojizin"	42
Bahriddin Umurzoqov	
New discovered works of Maulana Fakhr ad-din Ali Safi Kashifi Khiravi	55
Azamat Ataev	
The place of Abu Bakr Khorezmi in the literary environment of Khorezm in the middle ages	68
LINGUISTICS	
Gaybulla Babayarov	
On preservation of words from "Diwan Luyat at-Turk" in Uzbek dialects	90
Mardon Rahmatov	
The relationship between the subject of speech and the image of Navoi	112

MATNSHUNOSLIK TEXTOLOGY

“Sabotul ojizin” sharhlari

Rashid Zohidov¹

Abstrakt

Mazkur maqolada Soʻfi Olloyorning “Sabotul ojizin” asariga yozilgan sharhlari haqida maʼlumot beriladi. Maʼlumki, keng ilm ahli orasida mashhur boʻlgan mazkur asarga oʻz davridan boshlab koʻplab sharhlar bitilgan. Asar matni oddiy xalq uchun ham oʻqishli va tushunarli boʻlishi uchun nasriy bayon qilingan, undagi chuqur tushunchalar maʼnosi izohlangan. Ular sirasidan “Risolayi Aziza” asari “Sabotul ojizin”ga yozilgan sharhlarning eng qadimiy va moʻtabari hisoblanadi. Tojuddin Yolchiqul oʻgʻli baytlar sharhida muallif maqsadini aniq anglagan holda yondashadi. “Risolayi Aziza” yaratilishiga koʻra, asarning tili, undagi ifoda usuli muallif tushuncha va qarashlariga yaqinligi bilan qimmatli manba hisoblanadi. Maqolada asliyatdagi maʼnoning sharhda qay darajada ochib berilgani va shorihning muayyan tushunchalarni anglatishdagi mahorati tahlil qilingan.

Kalit soʻzlar: *matn, manba, davr, dunyoqarash, sharh, izoh, talqin, nasriy bayon.*

Kirish

Hijriy 1221/1806-yili yozilgan “Risolayi Aziza” asari “Sabotul ojizin”ga yozilgan sharhlarning eng qadimiysidir. Matnshunoslik ilmida manbaning qadimiyligi matnning ishonchlilik darajasini belgilashda muhim omil sanaladi. Sharhning yozilish yili bilan Soʻfi Olloyorning vafot sanasi oraligʻi 82 yilni tashkil qiladi. Matn tarixiga nisbatan olinsa, bu unchalik uzoq muddat emas. Demak, “Sabotul ojizin”ning tili, undagi ifoda va bayon yoʻllari, muallifning tushuncha va qarashlari zamon nuqtai nazaridan shorihga ancha

¹ *Rashidov Zohid Fozilovich* – filologiya fanlari doktori, dotsent, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: rzohid1@navoiy-uni.uz

ORCID ID: 0000-0002-6521-5219

Iqtibos uchun: Rashidov, Z. F. 2022. “Sabotul ojizin” sharhlari”. *Oltin bitiglar* 2: 42-54.

yaqin. Xo’sh, bu yaqinlik baytlar sharhida qanchalik aks etgan?

Sharh ilmi qoidasiga ko’ra, manbaning yozilish maqsadi va undan muallif ko’zlagan maqsadni aniqlash shorihning birlamchi vazifasidir. Bu o’rinda “manba maqsadi” bilan “muallif maqsadi” bejiz ajratilmadi. Har qanday sohaga oid manbaning o’z mavzularini taqdim qilish shakllari mavjud. Manbaning bir butun sistema sifatida yuzaga chiqishi qat’iy belgilangan mana shu shakl doirasida kechadi. “Qoidaga muvofiq taqdim qilinish” bilan manba maqsadi yakunlangan hisoblanadi. Muallif maqsadi esa ayni nuqtadan boshlanadi: taqdim qilingan manba matni o’quvchiga qay darajada yetib bordi, to’la anglandimi? Muallif maqsadi ushbu savollarga amalda mukammal javob berishdan iborat. Aslida, vujud e’tibori bilan manbaning maqsadi ham, muallifning maqsadi ham bitta ijodkorda jamlangan. Lekin biz ularni vazifasiga ko’ra farqladik.

Sharh ilmida an’anaviylik va shorih mahorati masalasi

“Sabotul ojizin” shorihi Tojuddin Yolchiqul o’g’li baytlar sharhiga manba va muallif maqsadini aniq anglagan holda yondashgan. Sharh ilmi an’anasiga ko’ra, shorih avval baytning nasriy bayonini keltiradi, keyin har ikki misradan kelib chiqqan umumiy mazmunni Qur’on oyati bilan dalillaydi. So’ngra baytdagi ayrim so’zlarning lug’aviy va majoziy ma’nolarini turli variantlari bilan izohlaydi. Masalan:

*Sano lil xoliqi g’abrovu aflok,
Yaratdi qatraedin gavhari pok.*

Ya’ni maqtamoq va poklamoq ko’k-u yerlarni yaratgan Allohga bo’lsin. Bu ikkini yaratmoqqa avval sabab ul ediki, ko’klarda va yerlarda ibrat ko’pdir. Zero, G’oshiya surasining 18-oyatida aytilganidek: “Ko’rmasmisanki, ko’klarni ustimizda tirkaksiz turadur?” Buni ibrat qilish uchun yoxud shuning uchundirki, qachon Odam o’g’lonlari olamul ashbohdan olami suvratga kelsalar, o’zlarini bilurlik bo’lgach, ko’zlariga avval ko’ringan narsa yer bilan ko’kdir. Demak, ularni ko’rib boshqa narsalardan ibrat olmoq uchundir. Bu yerda “g’abro” yer ma’nosida, “qatra”dan murod – nutfa, ya’ni otalar pushtidan chiqib, onalar rahmiga o’rnashgan gavhari pok – Odam o’g’lonlaridir. Yoki “qatra”dan murod – Abdulloh ibn Abdulmuttolibning shahvat suvidir. “Gavhari pok”dan murod esa – Muhammad Mustafo sollallohu alayhi vasallamdir. Har qanday bo’lsa ham olamda bo’lgan narsalarni Xoliq taolo ibrat uchun yaratti” [Рисолайи Азиза 2000, 11].

“Sabotul ojizin”ning aqoid ilmi matnlarini xotirada oson

muhrlanib qolishi uchun ravon va sodda uslubda nazmga solingan manba ekanini nazardan qochirmagan Tojuddin Yolchiqul o'g'li ayrim baytlarni mazmunga yondosh aqida masalalari bilan kengaytiradi va shu yo'l bilan muallif maqsadining amalga oshishini osonlashtiradi:

*Xaloyiqning jami'i fe'l-u qavli
Emas bir zarra betaqdiri Mavli.*

Maxluqlarning qilmish-u so'zlari xoh yolg'on, xoh chin bo'lsin, Ollohning taqdiridandir. Chunonchi, yolg'onchilik barcha dinlarda yot ko'riladigan narsadir. Oqil va farosatli kishi agar taqdir bo'lmagan bo'lsa, yolg'on so'zlamas edi. Shuning uchun, bu kimsa yolg'onchi bo'ladi, deb taqdirda yozilgan deyish mana bunday anglanmog'i kerak: bu kimsa tanlagan fe'lini salbiy qilib, har taqdir bilan tiliga kelmaydigan so'zlarni olib, ko'ngliga soldi. Haq taolo esa O'zining ilmi azaliysi bilan bu bandaning ko'ngliga olgan boyagi qasdi yolg'onchilik, o'g'rilik yoki zino qilish bo'lishini bilib, shuni uning taqdiriga yozadi. Agar bu bandaning qasdi Xudoga ibodat qilish, zikri tasbih etish, Qur'on o'qimoq bo'lsa, Haq Taolo buni ham ilmi azaliysi bilan bilib, shuni taqdir qiladi..." [Рисолайи Азиза 2000, 29].

Yuqoridagi birinchi jumla baytning nasriy bayoni bo'lib, unda taqdir masalasi tilga olingan. Sharhdagi qolgan gaplar aqida ilmi-ning navbatdagi masalalari tarkibiga kirib, shorih ularni keltirish orqali mavzuni yanada ravshanroq ifodalashga erishgan.

Shorih ayrim o'rinlarda baytning nasriy bayonini kechiktiradi, mavzuga izohlovchi boshlanma bilan kirib, misradagi kalit so'z orqali baytning butun mazmunini izohlaydi:

*Jamoat ahli sunnat tuzgan erlar
Dedilar: "Turfa nozikdur bu yo'llar.*

Tavhid bobida turli bahslar ko'paymasligi va chuqurlashib ketmasligi uchun ulug' arboblari ko'p urinib ishlar qildilar. Bu eranlar ahli sunnat va jamoat yo'lini tuzib ketdilar. Bu – ajab bir nozikyo'l. Ko'p fahm-u farosat egalarining fahmlari uzilib, tariqi Haqdan chiqdilar va kofir bo'ldilar. Yana ziyoda fahmsizlari ham bor edi, fahmlari yetmay, e'tiqoddan mahrum bo'lib zindiq¹ bo'ldilar. Bu baytda, shuningdek, ilmi kalomni ko'p o'rganmoqning harom ekaniga ham ishora bor. Aytadilarki, o'rtacha zehnli kishi ilmi kalomni ko'p o'rganmog'iga zarurat yo'qdir. Bunday kishi bu ilmni yomon mazhablarga javob

¹ Zindiq – xudosiz

berar darajasida bilmogʻi kifoya qiladi...”

“Risolayi Aziza” muallifi Tojuddin Yolchiquil oʻgʻli (1767–1838) maʼlum muddat (1785-87-yillar) Istambulda yashagani uchunmi sharhda usmonli turk tili unsurlari yaqqol seziladi [Ильясова 2009].

“Risolayi Aziza”da oyat va hadislardagi tarixiy qissalar orqali izohlangan sharhlar bilan birga shorihning oʻzi keltirgan rivoyatlar vositasidagi talqinlari ham ahyon-ahyon uchraydi. Masalan, “Sabotul ojizin”ning “Mav’iza” deb nomlangan 48-boʻlimidagi ushbu bayt quyidagi rivoyat asosida sharhlangan:

*Na boʻlgʻay qatradek tutsang oʻzing gum,
Guhar boʻlsang, taqilsang toji mardum.*

Oʻzingni nayson yomgʻiridek kam tutsang edi. Shoyadki, gavhar boʻlib, eranlarning boshidagi tojida boʻlsang. (Rivoyatda keltirishlaricha, Savr yulduzining oʻn beshinchi naysonida yomgʻir yogʻadi. Oʻsha yoqqan yomgʻir Fors dengizi bilan Rum dengizi tubiga borib, sadaf ogʻziga tushsa, inju boʻlur. Agar bu yomgʻir dengiz yuzida qolsa, aytadiki: “Ey rabbim, men quling zaiflarning zaifiman. Shunday ulugʻ dengiz ichida men nima qilayin?” Ana shunday tavozuʻlari uchun Olloh Taolo uni podshohlarning tojida qildi. Shunga oʻxshab biror kishi oʻzini kam koʻrib turar boʻlsa, Alloh uni aziz qilib, odamlardan ustun qoʻyadi) [Рисолайи Азиза 2000, 154-155].

Manbasi noaniq bunday rivoyatlar ayrim oʻquvchilarning qiziqishini orttirishi mumkin, ammo kitobning ishonchlilik darajasini pasaytirishi aniq.

Yuqoridagi kuzatishlardan kelib chiqib, Tojuddin Yolchiquil sharhining tarkibiy konstruksiyasini shunday iyerarxiyada tasniflash mumkin:

- *baytning nasriy bayoni*;
- *dalillar* (oyat, hadis, tarixiy qissalar asosida);
- *naxviy tahlil* (arab tili grammatikasi asosida);
- *rivoyatlar* (manbasi noaniq);
- *badiiy sanʼatlar bayoni* (asosan, tajnis sanʼati).

Xulosa shuki, “Risolayi Aziza” kitobida Sharh ilmi anʼanalarining izi seziladi, shorih matnlar izohida imkon qadar mohiyatga yaqinlashgan. Ayrim talqinlarda mavzudan chalgʻish, asossiz maʼlumotlarga suyanish koʻrinsa-da, mazkur sharhning “Sabotul ojizin” asarini ommalashtirishdagi ahamiyati katta.

Salohiddin Salimiyning XX asr boshida Qozonda chop qilingan “Irshod ul-oʻizin” (toʻliq nomi: “Sabotul ojizin” sharhida muhtojlarga koʻrsatma”) nomli kitobi, garchi muallif uni sharh deb

nomlasa ham, ko'proq izohli nasriy bayon xarakteridagi asar deyish mumkin. Misol uchun "Qabr azobining bayoni" bo'limidagi:

*Agar haybat bilan qilsa nazora,
Bo'lur g'amgin ko'ngillar pora-pora*

bayti shunday sharhlanadi: "Ul iki farishta mayyitga mahobat ila qarasalar, qayg'uli ko'ngillar pora o'lur" [ارشاد الدين سليمي. ارشاد العائدين]. Bu nazmning so'zma-so'z nasrga aylantirilgan varianti. Kitobda aksar baytlarning shu tarzda nasriy bayoni berilgan. Ba'zan mazmun bayoni bilan birga matnda kelgan shakldosh so'zlar ma'nolarini izohlashga urinish seziladi:

*Qo'noqmiz bir kecha dunyoyi hecha,
Na ishlar kechadur bizdin bu kecha.*

Foydasiz, bekor dunyog'a kelan mehmon kabimiz. Bizum boshimizdin na turli ishlar kechadur? *Kecha* lafzining avvalgisi *o'ta* demakdir. Ikkinchisi – *kecha*, *layl* kabi *kech* demakdir" [صلاح الدين سليمي. ارشاد العائدين شرح ثبات العاجزين. مطبعة كريمة قران, ۱۱۹۱, ص. ۸۳]. Shuningdek, ayrim o'rinlarda bayt mazmuni oyatlar bilan dalillangan izohlar ham mavjud:

*Bu mehnat birla ul ammorayi dun,
Na bo'lg'ay mutmainna bo'lsa bir kun.*

Bu yuqorida zikr edilmish mehnatlar birla ul zabun nafsi ammorani buyurduqcha qahrilasak, umiddirki, bir kun kelub mutmainna bo'lmoqliqi «يا ايها النفس المطمئنة ارجعي الى ربك راضية مرضية» ("Ey Ollohning zikri bilan *xotirjam* – *sokin nafs!* Sen Olloh ato etgan ne'matlardan *rozi bo'lgan* va Olloh taolo tomonidan sening amallaringdan *rozi bo'lingan holda Parvardigoring (huzuri)ga qayt!*") xitobi birla muxotab bo'lmoqi" [Куръони азим мухтасар тафсири ۲۰۲۰, 690].

"Sabotul ojizin" matnini o'rganishda "Irshod ul-o'izin" kabi izohli nasriy bayonlarning ham o'z o'rni bor. Qolaversa, bu manbani "Sabotul ojizin" uchun maxsus izohli lug'at sifatida ham istifoda etish mumkin.

"Sabotul ojizin"ga yozilgan sharhlar ichida mukammal, qadim sharh ilmi qoidalariga imkon qadar rioya qilingani "Hidoyatut tolibin" ("Ilm toliblariga yo'llanma") asaridir. Asar muallifi Sayyid Habibulloh ibn Sayyid Yahyoxon al-Farg'oniy sharhga kirishishdan avval kitob avvalida butun bir tadqiqotga material bo'ladigan "ma'lumotlar bazasi"ni taqdim qilgan. Unda mazkur sharhning yozilish sababidan tortib, So'fi Olloyorning tarjimayi holi, o'zigacha

qilingan ishlar – “Risolayi Aziza”, Muso afandi nashrga tayyorlagan nusxagacha qimmatli ma’lumotlar aks etgan. Sharhning o’ziga xos xususiyati shundaki, unda lafzlar o’zaro, misralararo va baytlararo bog’liqlikda sharhlangan. Tushunilishi qiyin so’zlar, tajnis san’ati bilan ifodalangan iboralar etimologik, grammatik va ilmi badi’ qoidalari asosida izohlangan. Matnda kelgan aqidaviy, tarixiy, axloqiy masalalar o’z o’rnida imkon qadar Qur’on va hadis asosida dalillangan, dalili zaif so’zlar va mavzu’ (soxta) hadislar ochiq bayon etilgan, hadis roviylari haqida tegishli ma’lumotlar berib borilgan.

Keltirilgan xulosalar shunchaki ma’lumotlar yig’indisi bo’lib qolmasligi uchun ular ilmiy asosda o’rganilishi shart. Shu maqsadda, salkam to’rt asrdan beri olimlar e’tiborini tortib kelayotgan “Sabotul ojizin” asarining o’rganilish tarixida markaziy o’rinni egallagan “Hidoyatut tolibin” sharhi haqida batafsil to’xtalishni joyiz bildik.

“Hidoyatut tolibin”ni boshqa sharhlardan ajratib turuvchi bosh xususiyat sharh va izohlarning ilmiy asosga qurilganidir. “Sabotul ojizin” mutolaasida o’quvchini o’yga toldiradigan, hatto “Sabot”xonlar orasida o’zaro bahsga sabab bo’lgan bir bayt bor:

*Qilib g’abro madorin zimmayi hut,
Bani Odamg’a andin qism etar qut.*

Bu bayt “Risolayi Aziza”da shunday sharhlangan: “Ya’ni Olloh taolo yerning aslini baliq ustiga qo’ydi. Shu baliq ustidagi yerlarda Olloh odam bolalariga rizq ulashib, birining rizqini keng, ba’zinikini tor qildi. Chunonchi, Zuxruf surasining 32-oyati bunga dalildir”.

“Irshod ul-o’izin”dagi izoh: “Erning kaslarun baliq bo’yinda qilub, ul yerdan bani Odamg’a rizq taqsim edar, ziroatlar edib, vaqtli vaqtinda yemishlar-la rizqlandirmoq kabi” [ارشاد صلاح الدين سليمى. العائدين شرح ثبات العاجزين. مطبعة كريمة قرآن، ۱۹۹۱، ص. 2].

Endi “Hidoyatut tolibin”dagi sharhga quloq tutaylik: “Erni mador-u turushini baliq ustida qilib, bani Odamga andagi nabotot va samarot va hayvonotdin rizq-u ro’zi nasib etar. “Ruh ul-ma’oniy” sohibi surayi “Nun” tafsirida derki, ba’zilardin rivoyatdurki, “nun” yerni ani ustiga qo’yulgan bir baliqki, ani oti “Yahmut”dur. Bu xususda Ziyoyi Maqdisiy “Muxtor”da va Hokim va boshqalar bir hadis Ibn Abbos roziyollohu anhumadin rivoyat etibdurlarki, Olloh taolo “nun”ni yaratdi. So’ngra yerni ani ustig’a yoyildi va qo’yuldi. Bas, baliq qimirlab iztirob etdi, bas yer ham qimirladi va harakatga keldi. Bas, tog’lar birlan mahkam dastvor etildi. So’ngra Ibn abbos roziyollohu anhumo: ” ن * و القلم ... ” (“Qalam” surasi 1-2-oyatlar) ni o’qudilar. Va bu tafsir Mujohid rahimahullohdin ham rivoyatdur. So’ngra sohibi “Bahr”din naql etib derki, shoyad “nun” harfini hurufi

hijodin bir harf oti ekanidan, boshqa tamom ehtimolotlar sihatga yetmagandur. Va bu soʻzni Alusiy ham taʼyid etibdur. Ahli kashflardin Sayyidiy Abdulaziz Dabbogʻ hazratlaridin “Abriz”da yerni shamol ustida muallaq ekanini naql bitibdur. Bu soʻz bu kungi iktishofot asrida maʼlum boʻlgan yerni muallaqligigʻa muvofiqdur. Va Ollohni kamoli qudratigʻa dalolat qilur” [هداية الطالبين]. سيد حبيب الله بن سيد يحيى خان. شرح ثبات العاجزين صوفي الله يار. ص: ١

Avvalgi ikkita sharhda bayt mazmuni nasriy bayon qilingan-u, ammo bayon aniqlik darajasiga yetmagan. “Risolayi Aziza” dalil qilib keltirgan Zuxruf surasining 32-oyati ham bahstlab misraga emas, bevosita baytning ikkinchi misrasi mazmuniga aloqador.

“Hidoyatut tolibin” sharhida esa tamoman boshqa manzarani kuzatamiz. Tadqiq qatʼiy ilmiy tizimga boʻysundirilgan. Avval, bayt chiroyli suratda nasriy bayon qilingan. Keyin bahslarga sabab boʻlgan misradagi xabarning dalili tafsir ilmida moʻtabar sanalgan manba – “Ruh ul-maʼoniy”¹ asosida taqdim etilgan. Yana bir necha ishonchli manbalardan – Ziyoyi Maqdisiyning “Muxtor” asaridagi va Hokimning “Buxoriy va Muslimning “Sahih hadislar toʻplamidagi hadislarga qoʻshimcha” (“المستدرک علی الصحيحین للحاکم”) asarida Ibn Abbos roziyollohu anhumadin rivoyat qilingan hadis bayt mazmunini tasdiqlovchi iqtibos sifatida keltirilgan. Sharhda bu hadis Mujohid rahimahullohdan ham rivoyat qilingani aytiladi. Shuningdek, mazkur hadisning Ibn Abbosga boruvchi boshqa sanad bilan (Abu Zakariyo Yahyo ibn Muhammaddan – Muhammad ibn Abdussalomdan – Isʼhoq ibn Ibrohimdan – Jarirdan – Aʼmoshdan – Abu Zobyandan – Ibn Abbosdan) rivoyat qilingan variantini “Tafsiri Bagʻaviy”, “Al-Bahr ul-madid”, “Tafsir us-siroj il-munir”, “Tafsir ul-Bayzoviy”, “Tafsir un-Nasafiy” kabi moʻtabar manbalarda ham borligini aniqladik.

Shorih bitta misra sharhida atroflicha maʼlumot beradi, lekin shu bilan qanoatlanmaydi, Abu Hayyon Muhammad ibn Yusufning “Tafsir ul-Bahr ul-muhit” tafsiridagi mavzuga aloqador naqlni oʻrtaga tashlaydi, yaʼni baytdagi “zimmai hut” iborasi sharhida zikr etilgan “Qalam” surasining birinchi oyatidagi “nun”dan “baliq” nazarda tutilmagan, balki “nun” – hijo harflaridan birining nomidir, bundan boshqa barcha ehtimol qilingan maʼnolar toʻgʻri emas, degan fikrni keladi. Diqqat qilinsa, gapning siyoqidan shorihning ham bu qarashga mayli borligi seziladi. Shuning uchun boʻlsa kerak, bu qarashni Mahmud Alusiy ham quvvatlaganini qistirib oʻtadi. Soʻngra xulosasining qatʼiy ekanligini bildirish maqsadida geograf

¹ “Ruhul maʼoniy” tafsirining mufasssiri – Mahmud Alusiy, kuniyati – Abu Fazl.

olim Sayyidiy Abdulaziz Dabbog‘ning “Abriz” nomli asaridan yerning shamol ustida muallaq turgani bilan bog‘liq ilmiy qarashni havola qiladi. Sharh nihoyasida zamonaviy kashfiyotlarni e‘tirof qilarak, sharhdan ko‘zlangan bosh maqsadni yana bir bor esga solib qo‘yadi: “Bu so‘z bu kungi iktishofot asrida ma‘lum bo‘lgan yerni muallaqligig‘a muvofiqdur va Allohni kamoli qudratig‘a dalolat qilur” [سید حبیب الله بن سید یحی خان. هدایة الطالبین شرح ثبات العاجزین صوفی الله یار. ص: ۱].

“Hidoyatut tolibin”ni nashrga tayyorlagan O.Alimov shorihning mazkur baytga nisbatan tutgan pozitsiyasini quvvatlab, havolada shunday izoh beradi: “Ma‘lumki, ba‘zi manbalarda keltirilgan xabarlar o‘sha davr muhitidan kelib chiqqan holda, davr kishilarining aqlari qabul qilishi darajasida bayon etilgan bo‘lib, yuqoridagi iboralar ham ushbu zikr etilgan holatlardan xoli emas. Matn davomida hozirgi kashfiyotlar asrida fan tomonidan isbotlangan yerning fazoda muallaq ekanini bayon etuvchi so‘zlar keltiriladi” [Хидоятут толибин 2009, 26].

“Hidoyatut tolibin”ning yana bir fazilati muayyan bayt sharhlanar ekan, o‘rni-o‘rni bilan muqaddam amalga oshirilgan sharhlarga, xususan, Tojuddin Yolchiqul o‘g‘li sharhiga munosabat bildirib ketiladi va bu munosabat aksar hollarda “Shorih sahvetgandir” yoki “Shorih bu bayt tavjihida sahvetibdur” jumalari bilan ifodalanadi. Masalan, “Munojot” deb nomlangan 25-bo‘limda quyidagi bayt shunday sharhlangan:

*Ilohi, e‘tiqodi pok birlan,
Mani og‘ishta qilg‘il, xok birlan.*

Ilohi, e‘tiqodi (beshoiba) pok ahli sunnat va jamoat birlan meni jonimni olib, qabrga kirgizib, tufroqqa qo‘shub (o‘lar vaqtimda iymondin ayirmog‘il). (Shorih bu bayt tavjihida sahvetibdur)”. Mazkur baytning “Risolayi Aziza”dagi sharhi: “Allohim, keng rahmating ila meni yaratganing tuproqqa pok e‘tiqodimni qorishtir, ya‘ni meni tuproq kabi tavozu‘li qilib, martabamni balandlarga ko‘targil”.

Habibulloh Sayyid Yahyoxon sharhida asosiy e‘tibor *iymonga* qaratildi. Bu ma‘no qavs ichidagi “o‘lar vaqtimda iymondin ayirmog‘il” jumlasini bilan ta‘kidlandi. Sharhning bunday sharhlanishiga shorihning bir nechta qarinasini (dalillari) bor.

Avvalo, bu bo‘lim aqida mavzularining markazida turuvchi iymon masalasining tarkibiy qismlaridan hisoblanuvchi ajal, qabr azobi, qiyomat, tarozi, sirot, bihisht, do‘zax, kavsar tushunchalarini bayon qiluvchi bo‘limlarning davomi sifatida namoyon bo‘lgan. Zero, aqida ilmining bosh maqsadi bandaning bu dunyodan iymon

bilan ketish g'oyasiga qaratilgan. Bu har qanday mazmunda birlamchi e'tibordagi masaladir. Qolaversa, yuqoridagi baytning davomida *Dilim sodiq tilimga bo'ldi qoil, Bu so'zdin qilmag'il bir zarra moil*, ya'ni: "Tilim aytuvchi bo'lgan iymon kalimasini dilim tasdiqlovchidir, meni bu so'z-u e'tiqoddan o'zga tarafga buruvchi bo'lma" mazmunidagi bayt kelganki, bu holat iymon shartlaridan sanalgan "kalimai toyyiba"ni tilda iqror qilib, dilda tasdiqlash zarur" ma'nosiga ochiq-oydin ishoradir.

Tojuddin Yolchiqul o'g'li sharhida esa baytning ust qatlamida ish ko'rilgan. Haqiqatan ham misralarning zohiridan "meni pok e'tiqodim bilan tuproqqa qorishtir" ma'nosi anglashiladi. Ammo bunday tushunish birlamchi e'tibordagi masalani keyingi o'ringa tushirib qo'yadi. Tojuddin Yolchiqul o'g'li bu sharhida iymonga emas, tuproqqa e'tibor qaratmoqda, tuproq bir necha sifatlar bilan vasflangan: "yaratganing tuproq" – Olloh insonni yaratish uchun tuproqni tanlagani; "tavozi" – kamtarlik, bandalikning oliy maqomi ("martabamni balandlarga ko'targil" jumlasiga bunga ishora).

Albatta, bayt ma'nosini shunday tushunish ham mumkin. Shuning uchun Habibulloh Sayyid Yahyoxon o'zidan oldin qilingan bu sharhga munosabat bildirar ekan, uni tavjih, ya'ni "bir qarash" sifatida e'tirof etadi. Endi bu tavjihning sahvi (xato) deb topilishiga kelsak, u ikkilamchi e'tibordagi narsaning birinchi o'ringa chiqarib qo'yilishi bilan izohlanadi.

Sharhlarni qiyoslar ekanmiz, ayrim so'zlar izohida ixtilofli o'rinlar ham kuzatiladi. Misol uchun ushbu baytni olib ko'raylik:

*Vujuding uqbasi ermas alosha,
Tal osha kelgan o'lturmas talosha.*

Baytning "Hidoyatut tolibin"dagi sharhi: "Vujudingni tariqat yo'lidagi uqbasi alosha (jag')ni qimirlatib, qil-u qol va mujodala va munozaraga diqqati azizni sarf etmoq emas. Balki, bu yo'lda nafs-u shayton-u havoga ergashmoqdin vujudga keladigan ko'p uqubat va dovonlar borki, solik boyad alardin o'tsun. Bu ko'tallardin oshib, nafs-u havoni oyog'osti qilib, ezib kelgan kishi har kimsa birla munozara va mujodala qilib, talashib-tortishib o'lturmas. "Uqba" ko'tal – dovon ma'nosida. "Alosha" – jag' suyagi. "Tal" lafzi arabiy, "tepa va ko'p to'plangan tufrog'" ma'nosidadur. "Osha" oshmoqdin ma'xuz, (ustidin o'tub) ma'nosida. Ikkinchi "talosha" talashmoqdin ma'xuz, mujodala ma'nosidadur" [هداية الطالبين سيد حبيب الله بن سيد يحيى خان. شرح ثبات العاجزين صوفى الله يار. ص: ۳۳۱].

Shorih baytdagi "aloshi" so'zining lug'aviy ma'nosini *jag'; jag' suyagi* deya ta'riflagan. Ammo bu so'zning qaysi tilda qo'llanishi va

qaysi lugʻatda bu soʻzga shunday maʼno berilgani aytilmagan. Mazkur bayt ifodalangan boʻlimda behuda bahs-munozarani qoralash mavzusi haqida soʻz boradi. Shundan kelib chiqib shorih bayt mazmunini mavzuga buradi: muvaqqat berilgan diqqat-u eʼtiborni jagʻni behuda qimirlatishga sarflamaslikka chaqiradi. Toʻgʻri, bu yoʻl (yaʼni, matnni oʻzidan oldingi va keyingi matn maʼnosi bilan bogʻlab izohlash) sharh ilmi mantigʻiga, qolaversa, ayni mavzuga muvofiq maʼno. Lekin arabcha “tal” lafzining *tepa* maʼnosi; ish-harakatning qay tarzda bajarilganini bildiruvchi “osha” ravishining *oshmoq* feʼlidan olingani, “talosha”ning *talashmoq* feʼlidan olinib, behuda bahs-munozora maʼnosida qoʻllangani aytilgani holda, negadir “alosha” soʻziga izoh berilmagani bizni bu soʻz atrofida izlanishga undadi.

“Alosha” soʻzining turkiy lahjalarda quyidagicha maʼnolari borligi aniqlandi [Севортян 1974, 136-137]:

- 1) olochuq, yaʼni, chayla, kapa;
- 2) pastlik;
- 3) past boʻyli; oriq (jonivorlarga, xususan, otga nisbatan);
- 4) zaif, kuchsiz.

“Risolayi Aziza”dagi sharhda bu soʻzning ikkinchi maʼnosi qoʻllangan: “Vujuding togʻi baland emasdir, yaʼni naqadar olim boʻlsang-da, ilmning oxiri boʻlmagani uchun, unga yetishgan kishi boʻlmassan. Shuning uchun seni birov bahsda yengib, yiqitib xor qilishi mumkin. Shunday ekan togʻ osha kelgan, yaʼni adamdan vujudga kelgan kishi odamlar bilan bahslashib, urishib, talashib oʻtirmas. Ruh olamidan vujudga kelgan olim ekaningni hisobga ol-da, yana borliqdan adamga ketishingni ham bil. Buni hisobga olib, amal qilgin va bahslarni qoʻygil” [Рисолайи Азиза 2000, 147].

Tojuddin Yolchiqul oʻgʻli bayt mazmunidagi birlamchi maʼnoni, taʼbir joyiz boʻlsa, birlamchi maʼnoni ochuvchi kalit soʻzni toʻgʻri anglagan. Baytdagi “vujuding” soʻzi *jasad*, *badan* maʼnosida emas, balki *mavjudlik*, *yoʻqlikdan borliqqa kelish* deb anglanar ekan, maʼno maishiy chegaradan koʻtariladi. Behuda bahs-u munozaraga kiri-shish maishiy olamda kechadigan hodisa. “Yaralish, yoʻqlikdan borliqqa kelish” moʻjizasi oldida “behuda bahs-munozara” mavzusi haqiqatan ham kichik, arziyas hodisa. Shunday ulugʻ dovon, tepaliklardan oshib kelgan inson endi umrini talashib-tortishishlar bilan oʻtkazsa?! “Risolayi Aziza” muallifi mana shu birlamchi maʼnoni iroda qilgan. Uni qanday saviyada yetkazgani keyingi masala. “Alosha” soʻzining sharhda qoʻllangan maʼnosi ham iroda etilgan maqsadga xizmat qilgan.

“Irshodul o’izin”da bu bayt shunday sharhlanadi: “Ya’ni vujuding mashaqqati tabahshak digil, buyukdir. (اذا كان الامر كذلك) (ish shunday ekan), tov osha kelgan kishi kishilar ila talashub o’lturmas. Tov mingan kimsaning so’vlavi torg’ab-talasharg’a mumkin bo’lmazdir. *Vujuding uqbasi* demak “mashaqqat” ma’nosinadir. Farazan o’ylasang, var qabrdan qo’bsang, bor anda borg’och, nomalar o’ngdan berilasi bor bo’larni fikrlagan kishi kishini ilzom qasdi ila toloshub o’lturmas. “Olosha” demak *tuban yer* demakdir. Turkiyda “enish yer” derlar. “Tal” dediki: (ارض مرتفع من الرمل) (tuproqdan ko’tarilgan yer) *buyuk tog’* demakdir” [ارشاد العائدين شرح] [ثبات العاجزين. مطبعة كريمة قرآن, ١١٩١, ص. 821].

Salohiddin Salimiy baytdagi “alosh” so’zini “tuban yer”, ya’ni lug’atda *pastlik* deb berilgan ma’no bilan izohlaydi. Sharh so’nggida bu so’zga “enish yer” ya’ni *nishablik* ma’nosini qo’shimcha qildi.

Keyingi har ikki sharhda “alosh” so’zining lug’aviy asosga ega ma’nosi qo’llangani uchun e’tibor birlamchi ma’nodan uzoqlashmagan. Garchi Salohiddin Salimiy *vujuding uqbasidan* maqsad “mashaqqat” deb birikma ma’nosini toraytirgan bo’lsa-da, qabrdan turish, mahshar tomon yurish, nomaning o’ng qo’ldan kelishi kabi ulug’ va dahshatli manzaralar tafakkuri bilan mavjudlik tushunchasini zamon va makonda kengaytirgan.

Xulosa

“Sabotul ojizin”ning har uch sharhi matn mazmunini bayon qilish jihatidan bir-birini to’ldiruvchi birlamchi manbalardir. Sharh ilmi an’analariga ergashish jihatidan qaralsa, “Hidoyat ut-tolibin” sharhi qolgan ikki asardan yuqoriroq martabada turadi. Bu afzallikning sabablari, asosan, quyidagi holatlarda namoyon bo’ladi: sharh uchun taqdim qilingan matn avval nisbatan jiddiy matnshunoslik tekshiruvidan o’tkazib tanlangan; aksar sharhda mazmunning birlamchi ma’nosi to’g’ri topilgan va e’tibor izchil tarzda shu nuqtaga qaratilgan; qoidaga ko’ra sharhning ilmiy qimmatini manbashunoslik faoliyati belgilagan; dalil keltirishda zaruriy batafsillikka rioya qilingan; sharhlarning tarkibiy qismlari muayyan tizimda tuzilgan; bilvosita matn sharhidan chekinishlar qat’iy chegara bilan ajratilgan (tavjih, tazyil, tanbeh, tanbehoh, nozim rahimahullohning so’zi kabi).

Adabiyotlar

- Ильясова Г. Р. 2009. *Лингвотекстологические особенности произведений "Сабат ал-гаджизин" Аллаяра Суфи и "Рисала-и Газиза"*. Дисс. кан. фил. наук. Уфа.
- Қуръони карим. 2004. Шайх Алоуддин Мансур. Ўзбекча изоҳли таржима. Қуръони каримни ўрганиш илмий маркази. 180. صلاح الدين سليمى. ارشاد العائدين شرح ثبات العاجزين. مطبعة كريمية قران, 1911, ص. 180. سيد حبيب الله بن سيد يحيى خان. هداية الطالبين شرح ثبات العاجزين صوفى الله يار. ص: 1
- "Ҳидоят ут-толибин" – "Сабот ул-ожизин" шарҳи. 2009. Нашрга тайёрловчи О. Алимов. Тошкент: "Тошкент ислом университети" нашриёт-матбаа бирлашмаси.
- Севортян Э.В. 1974. *Этимологический словарь тюркских языков*. Москва: Наука.

Review of "Sabotul Ojizin"

Rashid Zohidov¹

Abstract

This article makes available the information about Sufi Allayar's analysis on "Sabotul Ojizin". It is known that this work, which is popular among the community, had received many appraisals since its time. The text of the work is narrated in prose so that it can be readable and understandable even for the common people, and deep concepts are explained. Among them, Risolai Aziza is the oldest and most authoritative commentary on "Sabotul Ojizin". Tojuddin the son of Yolchiquil approached to the verses with clear understanding of the author's purpose. According to the creation of "Risolai Aziza", it is a valuable source, with its' language, the way of expression, close to the concepts and views of the author. In "Sabotul Ojizin" the reviewer of this article analyzes the extent to which the original meaning is revealed in the commentary and the reviewer's proficiency in expressing concepts are noticed.

Key words: *text, source, period, point of view, commentary, explanation, interpretation, prose.*

¹ Zohid F. Rashidov – Doctor of Sciences in Philology, Professor, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi'i.

E-mail: rzohid1@navoiy-uni.uz

ORCID ID: 0000-0002-6521-5219

For citation: Rashidov Z. F. 2022. "Review of "Sabotul Ojizin". *Golden scripts* 2: 42–54.

References

- Ilyasova G. R. 2009. *Lingvotekstologicheskie osobennosti proizvedeniy "Sabat al-gadjizin" Allayara Sufi i "Risala-i Gaziza"*. Diss. kan. fil. nauk. Ufa.
- Qur'oni karim*. 2004. Shayx Alouddin Mansur. O'zbekcha izohli tarjima. Qur'oni karimni o'rganish ilmiy markazi.
- Saladin Salimi. *Guidance for those in need explaining the steadfastness of the helpless*. Karimiyya Kazan Press, 1911, p.20.
- Syed Habibullah bin Syed Yahya Khan. *Guidance of the students explaining the steadfastness of the helpless* Sufi God Ya. P:1.
- "Hidoyat ut-tolibin" – "Sabot ul-ojizin" sharhi*. 2009. Nashrga tayyorlovchi O. Alimov. Toshkent: "Toshkent islom universiteti" nashriyot-matbaa birlashmasi.
- Sevortyan E.V. 1974. *Etimologicheskij slovar tyurkskix yazыkov*. Moskva: Nauka.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasida qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiya berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar:
Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz
adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiya barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiya berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*,
Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi
raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher
Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 –
133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiya foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany:
Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar:
Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek
matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti.
<http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni:
maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniylar adabiyoti."
Oltin bitiglar 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr

sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globalashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

IZOHLAR

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: goldenscripts@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 06. 2022-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot
agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan
ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62